

BÖLÜM 15

TÜRKİYE'DE GELİR BİLEŞENLERİNE GÖRE BİREYSEL GELİR EŞİTSİZLİĞİNDE SON EĞİLİMLER: 2005-2019

Oya KENT¹

GİRİŞ

1980'lerin ortalarından 2000'lerin sonlarına kadar geçen yaklaşık otuz yıllık dönemde OECD ülkelerinin çoğunda gelir eşitsizliği artış eğilimi sergilemektedir. Bu dönemde, küreselleşme, teknolojik değişim ve düzenleyici reformların etkileşimine bağlı olarak işgücü piyasalarının geçirmiş olduğu derin dönüşümün; demografik ve sosyal eğilimler ile birlikte kazanç ve gelirler üzerinde büyük etkileri olmuştur (OECD, 2015). Bu grup içinde yer alan Türkiye, 1990'ların ortalarında Şili ve Meksika'dan sonra 27 OECD ülkesi arasında en yüksek gelir eşitsizliğine sahip üçüncü ülkeydi (OECD, 2011: 25). Her ne kadar bu sıralamadaki konumu değişmemiş olsa da bahsedilen zaman içerisinde Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinde diğer ülkelere kıyasla oldukça belirgin bir iyileşme meydana gelmiştir. 90'ların ortasında 0,490 olan Gini katsayısı yaklaşık yüzde 8 puan (ya da %16,5) düşerek 2000'lerin sonuna doğru 0,409 değerine ulaşmıştır (OECD, 2011: 45). Türkiye'nin bu performansı; Gini değeri 0.509'dan 0.476'ya gerileyen ikinci en iyi Meksika ile karşılaştırıldığında hem mutlak hem de yüzdesel olarak dikkat çekicidir.

Ancak Türkiye'de küresel krizi takip eden on yıllık döneme bakıldığında, başlangıçta bu düşüş trendinde bir duraklama gözlemlenirken dönemin sonlarına doğru yükselmeye başlayan eşitsizlik ölçütleri bu örüntüde bir tersine dönüş olabileceği sinyalini vermektedir. Eşitsizlikteki bu değişimler şüphesiz; sosyo-demografik faktörler (*bkz.* Filiztekin (2015, 2020)) ve uygulanan ekonomi politikaları (*bkz.* Günçavdı & Bayar (2020), Bayar ve Günçavdı (2021)) ile birlikte ekonomik kurumlar ve bu kurumlardaki değişimler (*bkz.* Acemoğlu & Üçer (2015); Atiyas (2012)) ekseninde şekillenmektedir. Bu çalışmanın amacı, arka planda gerçekleşen bu değişimleri veri alarak, Türkiye'de küresel kriz sonrası dönemde gelir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, oya.kent@okan.edu.tr

eşitsizliğinin yapısını ve seyrini ortaya koymaktır. Eşitsizliğin yapısını anlamak için alt-gruplara ve gelir kaynağına göre olmak üzere temelde iki boyutta ayrıştırma yapmak mümkündür. Bu çalışma, eşitsizliğin yukarıda bahsedilen ikinci boyutunu ele almaktadır. Bahsedilen son dönemi de içine alan eşitsizlik üzerine yapılan çalışmalar ücret eşitsizliğinin bir düşüş seyri izlediğini (örn. Bakış & Polat (2015), Poplı & Yılmaz (2017), Özbay-Daş (2021), Bozdoğan (2021)), buna ek olarak, toplam hane halkı geliri içinde ücret gelirlerinin en büyük paya sahip olduğunu ve dönem boyunca artış eğilimi sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, eşitsizliğin gelir kaynağına göre farklılık gösterebileceğine dair ipuçları vermektedir. Buradan hareketle bu çalışma, gelir eşitsizliğinde son dönemde gözlemlenen yükselme eğilimini gelir kaynaklarına göre inceleyerek anlamaya çalışmaktadır.

İLGİLİ YAZIN

Bireysel gelir dağılımı eşitsizliğini ampirik olarak ölçmek; hane ve/veya fert düzeyinde derlenen ülke genelinde düzenlenmiş anketlere ihtiyaç duyar. Türkiye’de bu anketler resmi olarak ilk kez 1987 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından uygulanmaya başlamıştır². Bu tarihten önce yapılan çalışmalar ise birey veya kurumların girişimlerine dayanmaktadır. Gelir dağılımına ilişkin Türkiye’de yapılan bu öncü çalışmalar arasında Çavuşoğlu ve Hamurdan (1966); Bulutay, Ersel & Timur (1971); DPT (1976); Celasun (1986) ve Esmer, Fişek & Kalaycıoğlu (1986) yer almaktadır. Bu çalışmalar, her ne kadar örneklem çerçevesi ve yetersizliği, ankete dayanmaması vb. bazı gerekçelerle eleştirilmiş olsa da Türkiye’de 90’lar öncesi gelir dağılımına ilişkin sağladığı bilgiler açısından önemlidir. Bahsedilen çalışmaların her biri farklı yollarla derlenmiş verilere dayandığı için hesaplanan eşitsizlik ölçütlerini doğrudan karşılaştırmak sağlıklı değildir ancak bu çalışmaların ortak bulguları, 1980’lerin ortalarına değin 0,50’nin üzerinde seyreden bir Gini değeriyle Türkiye’de gelir dağılımının eşitlikten uzak bir yapı ortaya koyduğu yönündedir.

TÜİK tarafından derlenen 1987 ve 1994 anket verilerine dayanarak yapılan ilk

² Bu tür anketlerin düzenlenmesi ve uygulanması maliyetli bir süreç olduğundan, pek çok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye’de de bu anketler belirli zaman aralıklarıyla uygulanmıştır. Ülke geneline temsil etme gücü olan Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi’nin (HGTHA) ikincisi 1994 yılında uygulanmıştır. 2002 yılından itibaren bu anket sürekli hale getirilmiş ve uluslararası standartlara uygun olarak Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) adı altında uygulanmaktadır. 2006 yılından itibaren ise TÜİK, HBA’nın yanı sıra Eurostat anketleri ile uyum sağlamak amacıyla Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) adıyla yeni bir anket yürütmeye başlamıştır. TÜİK bu tarihten sonraki gelir dağılımına ilişkin raporları GYKA’ya dayanarak açıklamaktadır. Hanelerin tüketim kalıplarındaki değişimleri izleme gerekçesiyle de Hanehalkı Bütçe Anketlerini uygulamaya devam etmektedir. Bahsedilen bu veri setlerinin yapısı ve anket formlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Hanehalkı Bütçe İstatistikleri Mikro Veri Seti (TÜİK, 2020) ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (TÜİK, 2021).

çalışmalar arasında yer alan Gürsel & ark. (2000) ve Dünya Bankası (2000) hane-
de yaşayan kişi sayısını ve buna bağlı ortaya çıkan ölçek ekonomilerini hesaba ka-
tan bireysel eşdeğer geliri esas alarak bu dönemde eşitsizlikte belirgin bir bozulma
olmadığını ortaya koymuştur³. Hanehalkı anketleri; kent-kır (Silber & Özmucur,
2000), bölge (Başlevent & Dayıoğlu, 2005a; Filiztekin & Çelik, 2010), konut tipi
(Başlevent & Dayıoğlu, 2005b; Dayıoğlu & Başlevent, 2006), hane büyüklüğü vb.
hane yapısına ilişkin sunulan bilgilerin yanı sıra hanedeki fertler düzeyinde de ör-
neğin; yaş, cinsiyet, eğitim, istihdam durumu ve farklı işgücü piyasası özellikleri,
hanedeki diğer fertlerle ilişkisi vb. (Cilasun & Kırdar, 2013; Başlevent, 2020) farklı
sosyo-ekonomik göstergelere ilişkin bilgiler sunduğu için araştırmacıların gelir
eşitsizliğinin farklı boyutlarını incelemesine olanak tanımıştır.

Gelir eşitsizliğinin bahsedilenler dışında bir diğer boyutu ise hanede elde edi-
len gelirin kaynağına bağlı olarak “fonksiyonel gelir dağılımı” kavramıyla karşı-
mıza çıkmaktadır. Hanehalkları tarafından elde edilen gelir kaynakları arasında
ayırım yapan bu tür analizler, hangi gelir türlerinin (örn. emek, emek dışı, transfer
gelirleri) hane gelirinin daha büyük bir kısmını oluşturduğunu ve hangilerinin
eşitsizliğe en fazla katkıda bulunduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Çeşitli gelir
kaynaklarının eşitsizliğe katkısına ilişkin yapılan araştırmalar, bunların yalnızca
katkılarının büyüklüğünde değil, aynı zamanda kendi dağılımlarındaki eşitsizlik
derecesinde de farklılıklarını göstermiştir. Türkiye’de 2000 sonrası döneme ilişkin
yapılan çalışmaların ortak bulgusu, gelir kaynakları tanımları birbirinden farklı
olsa da genel olarak bakıldığında emek-dışı elde edilen gelirlerin emek gelirleri-
ne oranla eşitsizliğe daha fazla katkı yaptığı yönündedir. 2002–2009 dönemi için
HBA verilerini kullanan Çetin & Gün (2013), müteşebbis, kira ve faiz gelirlerinin
gelir eşitsizliğine katkısının ücret gelirlerinden önemli ölçüde yüksek olduğunu
göstermiştir. Selim, Günçavdı & Bayar (2014) de benzer şekilde 2002–2011 döne-
minde fonksiyonel gelirler içinde genel eşitsizliğe en yüksek katkıyı faiz gelirleri-
nin yaptığını, bu gelir grubunu müteşebbis gelirlerinin izlediğini bulmuştur. Alt
dönemler itibarıyla bakıldığında ise, faiz gelir grubunun eşitsizliğe katkısı 2007
yılına kadar azalırken bundan sonraki dönemde artış göstermektedir. Başlevent
(2010), yukarıda bahsedilen ilk alt dönemle ilgili benzer bulgular sunmaktadır.
Çalışmada ele alınan 2003–2008 alt döneminde, faiz oranlarındaki önemli düşüş
sebebiyle, emek dışı gelirler artık eşitsizliğe 1990’larda olduğu kadar katkıda bu-
lunmamaktadır. Filiztekin’in (2020) HBA verilerini kullanarak hanehalkı özellikleri
yanında gelir kaynaklarına göre eşitsizliğin yapısını ve değişimin incelediği çalış-
masında, 2003–2007 döneminde azalan eşitsizliğe en büyük katkıyı müteşebbis

³ Eşdeğerlik ölçekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Selim, Günçavdı & Bayar (2014: 28–29)
ve <https://www.oecd.org/economy/growth/OECD-Note-EquivalenceScales.pdf>

gelirleri ve varlık gelirleri yaparken, 2007-2015 döneminde eşitsizliğin artmasına en büyük katkı faiz gelirlerinden kaynaklanmıştır. Sefil-Tansever (2017) ise, 2006-2014 GYKA verisini kullanarak Gini katsayısı ayrıştırmasından elde ettiği sonuçlara göre emek ve müteşebbis gelirlerinin eşitsizliğine katkıda bulunan en önemli gelir bileşenleri olduğunu göstermektedir. Pek çok iktisatçı tarafından Türkiye ekonomisinde reform dönemi olarak adlandırılan 2002-2007 döneminde gelir eşitsizliğindeki iyileşmenin kaynağını gelir gruplarına göre araştıran Bayar & Günçavdı (2021) bu gelişmede girişimcilik gelirleri ve finansal gelirlerin çok belirgin rol oynadığını belirtmektedir. HBA verileri kullanılarak üç alt dönem (2002-07, 2007-09, 2009-13) halinde ele alınan araştırmada, özellikle, finansal gelirlerin genel eşitsizliğe katkısı, tüm yıllar boyunca diğer gelir gruplarının katkılarının çok üzerinde olmuştur. Çalışmada, reform döneminde faiz oranlarındaki keskin düşüşün, bu gelirin eşitsizliği azaltma üzerindeki etkisini açıklayabileceği öne sürülmektedir. Bununla birlikte, reform döneminden sonra bile finansal gelirler eşitsizliğin ana kaynağı olmaya devam etmiştir. Bunun nedeninin, farklı gelir düzeyine sahip haneler arasında finansal varlıkların dağılımındaki bozulma olabileceği iddia edilmektedir.

Bu çalışma yukarıda bahsedilen araştırma çerçevesinde, yakın dönemi inceleyen çalışmalardan farklı olarak, (i) Hanehalkı Bütçe Anketi yerine Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verilerini kullanmakta ve (ii) incelenen dönemi mevcut son verilerle genişletmektedir. Böylece, eşitsizliğin son dönem eğilimlerini ortaya koymanın yanı sıra farklı setlerinden elde edilen sonuçları, bir ölçüde de olsa, karşılaştırmaya da imkân tanıyacaktır.

VERİ VE YÖNTEM ÜZERİNE

Veri Seti

Çalışmada, TÜİK tarafından derlenen 2006-2020 dönemine ilişkin Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi (GYKA) verileri kullanılmıştır. TÜİK 2006 yılından itibaren bu veri setine dayanarak gelir dağılımı istatistiklerini yayınlamaktadır. Anketler, hane (hanehalkı tipi, konut sahipliği ve konutun durumu, maddi yoksunluk) ve fert bazında (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, sağlık durumu, istihdam ve iş durumu, mesleği vb.) farklı sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere ilişkin bilgilerin yanı sıra gelir durumuna ilişkin de ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Buna ilişkin önemli bir ayrıntı olarak belirtmek gerekir ki, GYKA'daki gelir bilgilerinin referans dönemi "bir önceki takvim yılı"dır. Yani, 2020 uygulamasındaki gelir bilgileri 2019 yılına aittir. Anketlerde hanedeki her bir ferdin net geliri, gelir kaynağına göre (emek, müteşebbis, emeklilik, sosyal transferler vb.) raporlanmaktadır. Bu gelirlerin toplamı, hane ölçeğinde sunulan gelirlere (gayrimenkul ve menkul

gelirler, sosyal transferler vb.) eklendiğinde toplam net hane gelirine ulaşılmaktadır.

Hane düzeyinde elde edilen gelir verilerinin bireysel gelire dönüştürmek için literatürle uyumlu olarak Eurostat (*değiştirilmiş OECD*) eşdeğerlik ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek ile, hane reisine 1, hanedeki her ilave yetişkine 0,5 ve her bir çocuğa 0,3 yetişkin eşdeğeri atanarak hanedeki eşdeğer yetişkin sayısı hesaplanmaktadır. Çalışmada kullanılan gelir verisi, hanekalkı gelir rakamlarının yetişkin eşdeğer sayısına bölünmesiyle elde edilen ve TÜFE ile ağırlıklandırılarak enflasyondan arındırılan reel eşdeğer hanehalkı fert geliridir. Tüm istatistikler, anakütleli temsil edebilmesi için anketlerde sağlanan ağırlık katsayıları ile ağırlıklandırılmıştır.

Analizde altı farklı gelir kaynağı kullanılmıştır: *ücret geliri, girişimcilik geliri, varlık geliri, emeklilik geliri, transfer geliri ve diğer gelirler*. Girişimcilik geliri hem işveren hem de serbest meslek sahibi girişimcilerin gelirlerini içermektedir. 2000 yılında emeklilik yaşı ve emeklilik sisteminin farklı grupları etkileyecek şekilde değişmesi nedeniyle emeklilik geliri ayrı bir kaynak olarak dahil edilmiştir. Varlık geliri; gayrimenkul ve menkul kıymet değerleri ile izafi kira bedelinin toplamını içermektedir. Transferler, devlet ve özel ayrımı yapılmaksızın toplam transfer gelirlerini göstermektedir. Diğer gelirler ise emsal gelir, hanenin kendi tüketimi için ürettiği ürünlerin değeri ve hanedeki 15 yaşından küçük fertlerin elde ettiği gelirlerin toplamından oluşmaktadır.

Yöntem

Eşitsizlik; yüzdelik dilim oranları, Gini katsayısı, genelleştirilmiş entropi endeksi ve Atkinson eşitsizlik ölçüleri gibi çeşitli yöntemler kullanılarak ölçülebilir (Houghton & Khandker, 2009: 101-108). Gini katsayısı bunlar arasında en yaygın olarak kullanılan ölçü olmasına rağmen, bir eşitsizlik ölçüsünün sahip olması gereken bazı özellikleri karşılamaz⁴. Bununla birlikte, GE (α) veya I (α) olarak belirtilen *genelleştirilmiş entropi* sınıfı ölçüleri, ayrıştırılabilirlik dahil olmak üzere arzu edilen tüm aksiyomları karşılamaktadır. α parametresi gelir dağılımının farklı bölümlerindeki gelirler arasındaki mesafelere verilen ağırlığı ifade ederek herhangi bir reel değer alabilir. Eşitsizlik ölçüsü, α 'nın alacağı düşük (yüksek) değerler için dağılımın alt (üst) kuyruğundaki değişikliklere daha duyarlıdır. *Logaritmik sapmaların ortalaması* olarak bilinen I(0), alt kuyruktaki grupların gelirleri arasındaki mesafelere daha fazla ağırlık verir, *Theil indeksi* olarak adlandırılan I(1) dağılım boyunca eşit ağırlıklar atar, *değişkenlik katsayısının karesinin yarısı* olan

⁴ Farklı eşitsizlik ölçüleri ve özellikleri hakkında ayrıntılı bir tartışma için bkz. Cowell (2011: 61-74).

I(2) ise, üst kuyruktaki gelir gruplarının gelirleri arasındaki mesafelere daha fazla ağırlık verir⁵. Bu çalışma eşitsizliği, yüzdelik dilimler, Gini katsayısı ve yukarıda bahsedilen genel entropi endekslerini ele alarak ölçecektir.

Çalışmanın odağında yer alan eşitsizliğin gelir kaynağına ilişkin boyutu birbiriyle ilintili iki yöntem vasıtasıyla ele alınacaktır. Shorrocks (1982), eşitsizliği gelir kaynaklarına göre ayrıştırılabilen bir ayrıştırma yöntemi geliştirmiş ve bunun belli varsayımlar altında farklı eşitsizlik ölçülerine uygulanabileceğini tartışmıştır. Tek bir zaman kesiti için uygulanabilecek bu yönteme dinamik bir yapı kazandıran Jenkins (1995) ise, eşitsizlikteki *değişimi* gelir kaynaklarına göre ayrıştırarak şekilde yöntemi genişletmiştir. Her bir f faktör gelirinin eşitsizliğe yaptığı mutlak katkıların (S_f) toplamının, toplam gelir eşitsizliğine, $I(Y)$, eşit olduğundan yola çıkarak $\sum_f S_f = I(Y)$, f faktör gelirinin toplam eşitsizliğe oransal katkısı, $s_f = S_f / I(Y)$ şeklinde ifade edilebilmektedir. Eğer, f faktör gelirinin mutlak katkısı pozitif ise ($S_f > 0$) eşitsizliği artırma, negatif ise ($S_f < 0$) de azaltma yönünde bir katkıda bulunacaktır.

Shorrocks (1982), önerdiği ayrıştırma tekniğinin seçilen eşitsizlik ölçüsünden bağımsız olduğunu iddia etmiş ancak Jenkins (1995) dinamik bir ayrıştırma analizi yapabilmek için belirli bir eşitsizlik ölçüsünün seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çok sayıda gelir bileşeni göz önüne alındığında, düzenli olarak gözlemlemecek sıfır gelir durumu ile baş edebilecek, aynı zamanda bir eşitsizlik ölçüsünde olması arzu edilen özelliklerden ayrıştırılabilirlik özelliğine sahip, yaygın olarak kullanılan birkaç ölçüden biri olan *değişkenlik katsayısının karesinin yarısını* ($I(2)$) öne çıkarmıştır.

Buna göre Jenkins (1995), $I_2(Y)$ ile temsil edilen gelir eşitsizliği ölçütünü kullanarak f faktör gelirinin eşitsizliğe olan mutlak katkısının aşağıdaki gibi yazılabileceğini göstermiştir:

$$S_f = s_f I_2(Y) = \rho_f \chi_f \sqrt{I_2(Y_f) I_2(Y)} \quad (1)$$

Yukarıdaki denklem (1)'de ρ_f , toplam gelir ile f kaynağından elde edilen gelir arasındaki korelasyon katsayısını; χ_f toplam gelir içindeki f faktör geliri payını;

⁵ Genelleştirilmiş entropi ölçüsü $I(\alpha)$ için genel gösterim aşağıdaki gibidir:

$$I(\alpha) = \begin{cases} \frac{1}{n\alpha(1-\alpha)} \sum_{i=1}^n \left[\left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right], & \alpha \neq 0,1 \\ \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{y_i}{\bar{y}} \log \frac{y_i}{\bar{y}}, & \alpha = 1 \\ \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \frac{\bar{y}}{y_i}, & \alpha = 0 \end{cases}$$

Burada n , bireylerin sayısını; y_i , i 'nci bireyin gelirini ve \bar{y} ortalama geliri temsil etmektedir.

$I_2(Y_f)$ ise f faktör geliri elde edenler arasındaki eşitsizliği belirtmektedir. Bu eşitlikten yola çıkarak t ile $t+1$ dönemi arasında toplam gelir eşitsizliğindeki değişim şu şekilde ifade edilecektir:

$$I_2(Y)_{t+1} - I_2(Y)_t = \Delta I_2(Y) = \sum_f \Delta S_f = \sum_f \Delta [\rho_f \chi_f \sqrt{I_2(Y_f) I_2(Y)}] \quad (2)$$

Fazla sayıda faktör geliri olduğunda daha kolay karşılaştırma yapabilmesi için denklem (2)'nin her iki tarafı $I_2(Y)_t$ 'ye bölünerek denklem (3)'teki oransal eşitsizlik değişikliklerine ulaşılmaktadır.

$$\% \Delta I_2(Y) = \Delta I_2(Y) / I_2(Y)_t = \sum_f s_f \% \Delta S_f \quad (3)$$

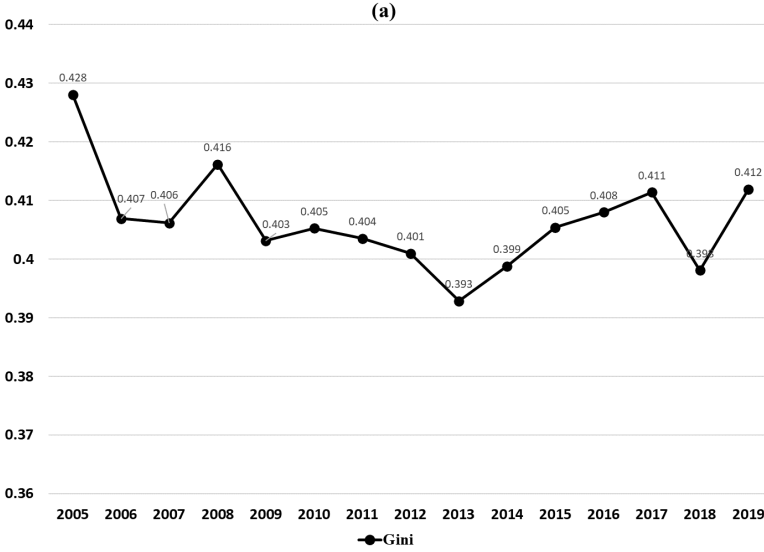
Denklem (3) ile faktör gelirleri katkılarındaki değişikliklerin toplamı tam olarak toplam eşitsizlikteki değişikliğe eşit olacak şekilde ayrıştırılmaktadır. Bu ise her bir faktör geliri dağılımının temel özet özelliklerine (korelasyonlarına, faktör paylarına ve faktör içi eşitsizliğine) bağlıdır.

BULGULAR

Gelir eşitsizliğinin seyri

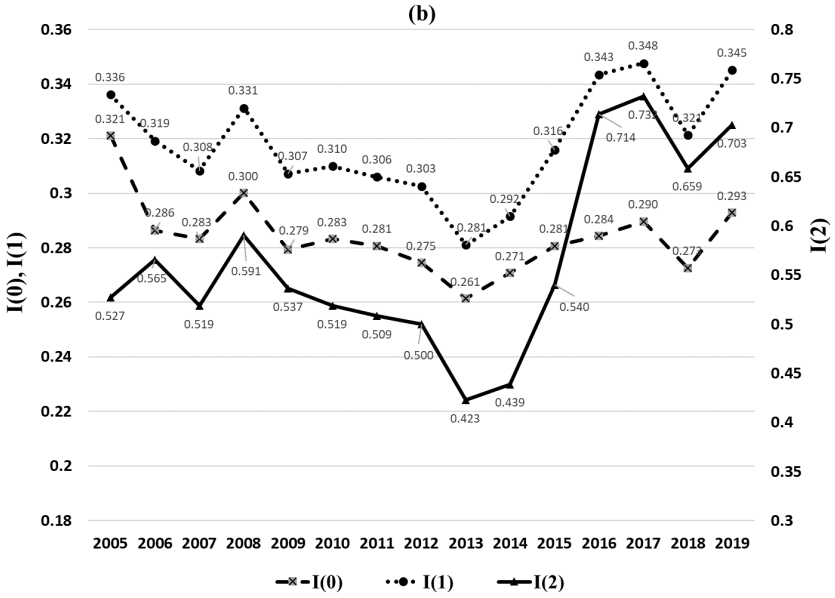
Türkiye'de 2005-2019 dönemi içinde Gini katsayısı ve üç genelleştirilmiş entropi endeksi ile ölçülen gelir eşitsizliğindeki eğilim Grafik 1'de gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında (2008 ve 2018 bir an için göz ardı edilirse) tüm eşitsizlik ölçütleri 2013 yılına kadar bir azalma eğilimi sergilemektedir, bu tarihten sonra ise hepsinde belirgin bir artış eğilimi görülmektedir. Eşitsizliğin, 2005-2007 arasında belirgin bir şekilde düştüğü, 2009'dan 2013'e değin hafif düşüşler gözlemlense de bu dönemde hızını kestiği ve görece durağan bir yapı sergilediği göze çarpmaktadır.

Grafik 1, eşitsizlikteki eğilimlerin ekonomide yaşanan değişiklikleri takip ettiğini ortaya koymaktadır. 2008 yılında tüm eşitsizlik ölçütlerinde gözlemlenen artış küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim kriz sonrası değerler 2009 yılında tekrar 2007 seviyelerine gerilemiştir⁶. Ancak, 2018 yılında Türkiye’de yaşanan döviz kuru krizi⁷ sonucu tüm eşitsizlik ölçütlerinde ani bir düşüş, 2019 yılında ise kriz öncesi değerlerine geri dönüş gözlemlenmektedir. Bu iki olgu, literatürde tartışılabilen finansal kriz-gelir eşitsizliği ilişkisinin yönü zemininde değerlendirilebilir. Geleneksel olarak, finansal krizlerin sonuçları, gelir eşitsizliğinin artmasıyla ilişkilendirilmiştir. Öte yandan finansal krizlerin, dağılımın alt kısımlarında bulunanların gelirlerine kıyasla, büyük sermaye kayıplarına bağlı olarak üst kesimlerde yer alanların gelirlerinde ciddi azalmalar nedeniyle, eşitsizlikte iyileşmelere yol açtığı söylenebilir (Sefil-Tansever, 2017). Görünen o ki, yukarıda bahsedilen iki krizin eşitsizlik üzerindeki yansımaları birbirinden farklı olmuştur. Bu, krizler sonucu değişen makroekonomik değişkenlerin farklı gelir grupları üzerinde farklı etkiler yaratmasından kaynaklanmaktadır.

⁶ Zamanlama olarak bu değerler ilk bakışta tutarsız gözükse de anketin yapıldığı dönemde bir önceki takvim yılına ilişkin gelir verileri toplandığı göz önünde alındığında tutarsızlık ortadan kalmaktadır. Bu konu özelinde Selim, Günçavdı & Bayar’da (2014: 74) tartışıldığı üzere, küresel krizin etkileri 2008’in ikinci çeyreğinden itibaren GSYH küçülmesi olarak hissedilmeye başlanmış, üçüncü çeyreğinde şiddetlenmiş ve 2009’un birinci çeyreğinde dip noktasını görmüştür. Dolayısıyla 2008 yılına ilişkin sunulan eşitsizlik ölçütleri 2009 yılında uygulanan GYKA anketlerinden elde edildiği için 2008’deki ekonomik daralmanın etkisi yansıtmaktadır.

⁷ Türkiye’deki 2018 kur krizi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Güngen (2018), Akçay & Ünğen (2019)

Grafik 1. Gelir eşitsizliği 2005-2017

Tablo 1, eşitsizlikte gözlemlenen eğilimlere göre belirlenen zaman dilimlerinde, ortalama ve seçilmiş yüzdelerdeki gelirlerin yıllık ortalama büyüme oranlarını göstermektedir. 2005-2007 dönemi, yıllık ortalama gelir artış hızının en yüksek olduğu dönem olarak ortaya çıkmaktadır. En hızlı gelir artışı dağılımın alt kısmındaki gelir gruplarında gerçekleşmiş ve dağılım boyunca ilerledikçe bu hız düşmüştür. En üstteki yüzde 1’lik dilimde bulunanların gelir artış hızı ise negatiftir. 2008 ve 2009 yılında eşitsizliğin şekillenmesinde dağılımın üstünde kesimlerin belirgin olduğu ifade edilebilir. 2008 yılında dağılımın üst kısmındaki (P95, P99) gelir gruplarının gelir artış hızı bir önceki dönemi göre çok yükselirken dağılımın alt kısmındaki gelir gruplarında gözlemlenen büyüme hızları bir önceki dönemin çok altında kalmıştır. Bu istatistikler, 2008’de eşitsizlikte gözlemlenen sıçramayı büyük ölçüde açıklamaktadır. 2009 yılında krizin etkilerinin derinleşmesiyle dağılımın üst kısmındaki (P90, P95, P99) gelirlerde bu kez çok belirgin düşüşler meydana gelirken dağılımın alt kısmındaki gelirlerde gözlemlenen bir miktar artışla eşitsizlikte bir azalma meydana gelmiştir.

Tablo 1. Bireysel gelir büyüme oranı (yıllık)

	Ortalama	P10	P25	P50	P75	P90	P95	P99
2005-2007	4.7	11.4	7.2	6.1	5.0	3.7	0.8	-0.2
2007-2009	-0.1	-0.3	0.7	0.4	-0.4	-0.7	-0.8	-0.1
<i>Küresel kriz</i>								
2007-2008	2.1	-1.7	0.8	1.1	-0.6	2.6	4.4	8.8
2008-2009	-2.4	1.0	0.7	-0.3	-0.3	-4.0	-6.0	-9.0
2009-2013	2.5	4.2	3.6	2.4	2.3	3.0	3.2	1.3
2013-2017	4.3	4.2	3.6	3.3	3.2	3.1	3.0	8.9
<i>Döviz kuru krizi</i>								
2017-2018	1.4	2.8	4.9	4.3	4.0	0.5	-0.4	-8.0
2018-2019	1.4	-2.9	-1.9	-0.6	0.0	1.3	3.6	8.1

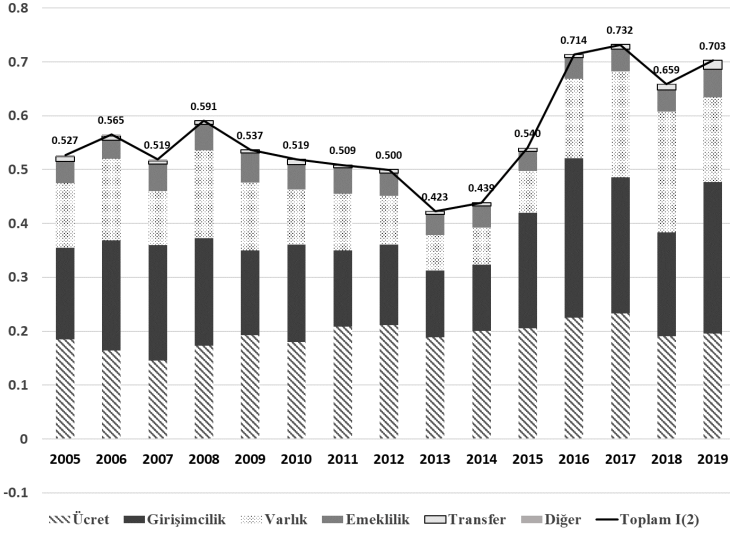
2009-2013 döneminde ortalama gelir artış hızı, kriz dönemi hariç tutulduğunda bir önceki döneme göre daha düşüktür. Seçilmiş yüzdelerlik dilimlerin, en üstteki yüzde onluk (P90, P95, P99) kısımları hariç, tümünde yıllık gelir artış hızı bir önceki dönemin en az yarısına düşmüştür. En belirgin hız kesişi, %11,4'ten %4,2'ye, yüzde onluk (P10) dilimdeki gelirden gerçekleşmiştir. Öte yandan en üstteki yüzde beşlik dilimdeki (P95) gelir artış hızı bir önceki döneme göre oldukça yükselerek %0,8'den %3,2'ye çıkmıştır. Gelir dağılımının en üstündeki yüzde birlik gelir ise negatiften pozitive dönerek yıllık %1,3 büyüme sergilemiştir. Orta ve alt gelir gruplarının gelirlerindeki artış hızı belirgin bir şekilde düşerken üst gelir gruplarının gelirlerindeki artış hızının yükselmesi bu dönemde eşitsizliğin hızının neden kesildiğini büyük ölçüde açıklamaktadır. Hatta, gelir dağılımının, alt yarıdaki gelir grupları aleyhine bozulmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İncelenen üçüncü dönemde (2013-2017), yıllık ortalama gelir artış hızı bir önceki döneme göre oldukça yükselmiş, neredeyse ilk dönemki değerine yaklaşmıştır. Ancak bu dönem, ilkinin aksine gelir dağılımı eşitsizliğinde düzelmeye değil, bozulmanın olduğu bir dönemdir. Grafik 1'de görüldüğü üzere eşitsizlik bu dönemin başı 2013'ten itibaren artmaktadır. Seçilmiş yüzdelerlik dilimlerdeki gelir artış hızının, bir istisna ile, bir önceki dönemle neredeyse aynı olduğu söylenebilir. Tablo 1'de görüleceği üzere bu istisna, gelir dağılımının en tepesindeki yüzde 1'lik kesimdir. Bu dilimdeki (P99) gelirin yıllık ortalama artış hızı yaklaşık olarak %9'dur ve bu oran incelenen dönemler içinde dağılımın bu kısmı için gözlemlenen en yüksek orandır. Bu gözlem, 2009-2013 döneminde hız kesen eşitsizlikteki düşüş eğiliminin bu dönemden sonra neden tersine dönerek istikrarlı bir şekilde artmaya başladığını da bir ölçüde anlatmaktadır. Bir önceki döneme göre gelir

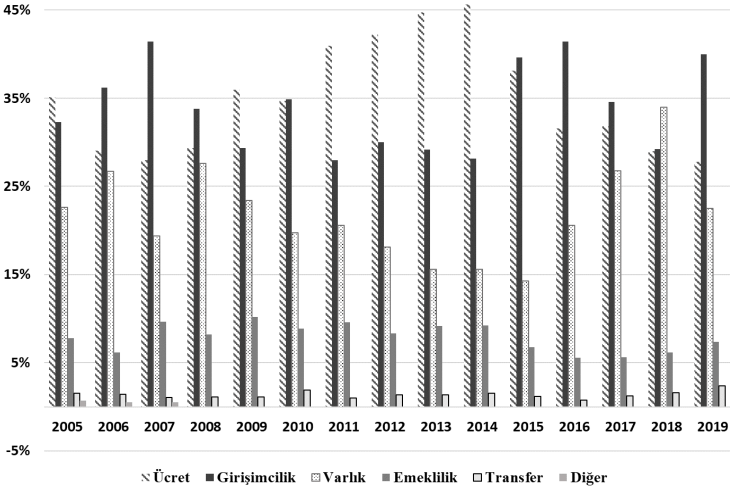
dağılımı boyunca kayda değer değişiklikler olmazken dağılımın en üstteki yüzde 1'lik kesiminin gelirleri bu dönemde ciddi bir şekilde artmıştır. Bu da bir önceki dönem neredeyse durağan bir seyir izleyen eşitsizliğin eğilimini tersine çevirerek bir yükselme eğilimine girmesine neden olmuştur. 2018'de yaşanan kur krizinin eşitsizlikteki artış eğilimini sekteye uğrattığı ancak krizin etkileri ortadan kalkınca eşitsizliğin tekrar 2017 seviyesine ve izlediği patikaya geri döndüğü gözükmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında yine en büyük rolü gelir dağılımının en üstündeki gelir grubunun oynadığı Tablo 1'in son iki satırında göze çarpmaktadır. Bu bulgular, eşitsizlikteki bu değişimin hangi gelir gruplarından kaynaklandığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Gelir eşitsizliğinin kaynakları

Yukarıda bahsedilen altı gelir kaynağına göre – ücret, girişimcilik, varlık, emeklilik, transfer ve diğer – yapılan Shorrocks (1982) ayrıştırma sonuçlarını Grafik 2 görsel olarak sunmaktadır. Metodoloji kısmında bahsedildiği üzere ayrıştırmada kullanılan eşitsizlik ölçüsü Grafik 1(b)'de $I(2)$ ile temsil edilen değişkenlik katsayısının karesinin yarısıdır. Grafik 2(a), gelir kaynaklarının toplam eşitsizliğe olan mutlak katkılarını göstermektedir. Bunların toplamı genel eşitsizlik ölçütü olan ve grafikte çizgi ile gösterilen $I(2)$ değerlerini vermektedir. Her bir gelir kaynağının eşitsizliğe olan oransal katkıları bunların eşitsizlik için önemini ifade eder. Grafik 2(b), ilk olarak emek ve girişimcilik gelirinin eşitsizliğin en önemli kaynakları olduğunu ortaya koymaktadır. Gelir kaynaklarının eşitsizliğe yaptığı katkı, yöntem bölümünde bahsedildiği üzere; gelir kaynağının payı, kendi içindeki eşitsizliği ve toplam gelirle olan korelasyonu tarafından belirlenmektedir. Ekte bulunan Tablo-A, gelir kaynaklarının toplam gelir içindeki payı (%), nüfus içindeki dağılımı (%) ve kendi içlerindeki eşitsizlik- $I(2)$ ($Y_f > 0$ için) ile ilgili bilgileri içermektedir.

(a) Gelir kaynaklarının eşitsizliğe katkısı

(b) Gelir kaynaklarının eşitsizliğe oransal katkısı (%)

Grafik 2. Shorrocks (1982) ayrıştırması sonuçları

Türkiye’de toplam hanehalkı geliri içindeki en büyük payı ücret gelirleri oluşturmaktadır ve bunların payı incelenen dönem içinde (%40’dan %47’ye) artış göstermiştir. Bunun yanında ücret geliri elde eden nüfusun payı da dönem içinde önemli ölçüde (%66’dan %74’e) yükselmiştir, bu da nüfusunun çoğunluğunun bu tür gelirlere dayandığını ima etmektedir. Grup içi eşitsizlik ise dönem boyunca

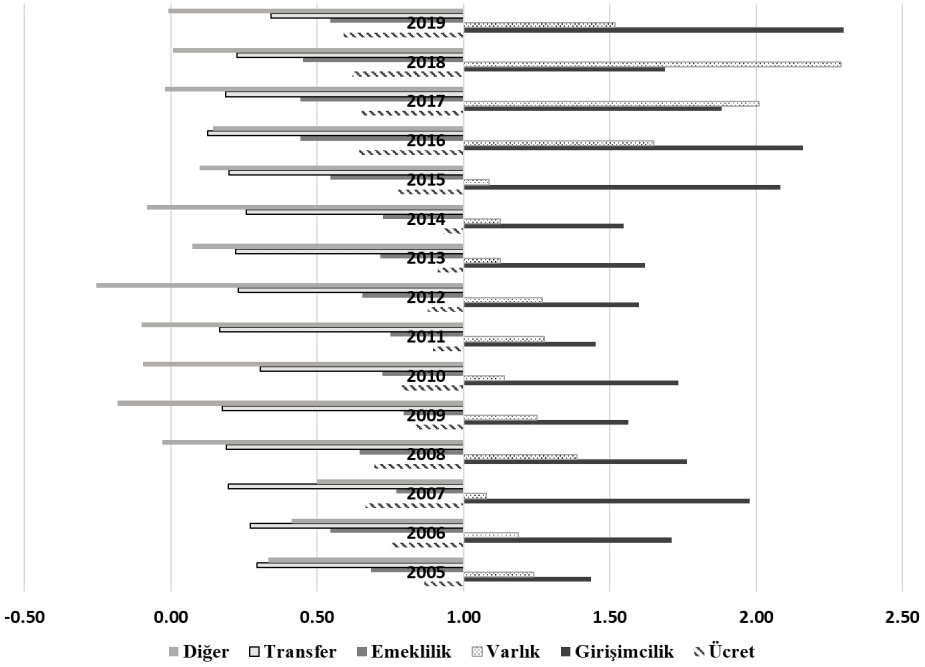
her yıl diğerlerine göre en düşük ücret gelirlerinde gözlenmektedir⁸. Dolayısıyla ücret gelirlerinin dönem içindeki her yıl eşitsizliğe yaptığı büyük katkının kaynağı temel olarak faktör payının yüksekliği ile ilişkilendirilebilir⁹. Eşitsizliğe en fazla katkı yapan ikinci kaynak olan girişimcilik gelirlerinin toplam gelir içindeki payı yaklaşık %23'den %17'ye, nüfus içinde girişimcilik geliri elde edenlerin payı ise %36'dan %28'e düşmüştür. Ancak girişimcilik geliri eşitsizliği oldukça yüksektir ve dönem boyunca da yüksekliğini koruyarak son yıllarda daha da yükselmiştir. Bu kaynağın eşitsizliğe önemli oranda yaptığı katkı, o halde grup içindeki eşitsizliğin yüksekliğine bağlıdır. Yıllar içerisinde eşitsizliğe en çok oransal katkı yapan bu iki gelir kaynağının sıralamaları değişkenlik gösterse de ortalamada ücret gelirleri %35, girişimcilik gelirleri ise %34 katkıda bulunmaktadır. Varlık gelirleri bu iki gelir kaynağından sonra eşitsizliğe en fazla katkı yapan üçüncü gelir grubu olarak göze çarpmaktadır. Faaliyet dışı bir gelir kaynağı olan varlık gelirlerinin dönem içinde nüfus içindeki payında (yaklaşık %85 civarında) pek bir değişme olmamış, gelir içindeki payı ise %18'den %15'e düşmüştür. Ancak grup içi eşitsizlik varlık gelirleri içinde çok yüksektir. Dönem boyunca eşitsizliğe yaptığı katkının önemi bu yüksek seyreden grup içi eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. İlginç bir şekilde transfer gelirleri, eşitsizliğini azaltıcı yönde bir katkı yapması beklenirken tersine, küçük de olsa, bir eşitsizlik kaynağı olarak belirlemektedir¹⁰.

Gelir kaynaklarının eşitsizliğe olan oransal katkısı, bunların toplam gelir içindeki payı ile ağırlıklandırılarak gelir kaynaklarının eşitsizliğe katkısının önemini gösteren göreceli eşitsizlik katsayısı elde edilebilir. Elde edilen katsayının 1'e eşit olması, söz konusu gelir kaynağının eşitsizliğe katkısının toplam gelir içindeki ağırlığı kadar olduğunu, 1'den küçük olması ağırlığından daha düşük, 1'den büyük olması ise ağırlığından daha yüksek düzeylerde olduğunu ima edecektir. Katsayının alacağı negatif değerler ise ilgili gelir kaynağının eşitsizliği azaltıcı yönde etkisi olduğunu gösterecektir.

⁸ Birçok hane bazı kaynaklardan hiç gelir elde etmediği için, grup içi eşitsizlikler bu sıfır gelir durumu sebebiyle çok yüksek çıkabilmektedir. Bu durum hesaba katıldıktan sonra tekrar hesaplanan ve Ek-Tablo A'da gösterilen eşitsizlik ölçütlerine göre eşitsizliğin en az olduğu grup emeklilik geliri elde edenlerdir ve bu beklenen bir sonuçtur. İkinci en düşük eşitsizlik ise ücret gelirleri içindedir.

⁹ Shorrocks ayrıştırması statik bir yapıda olup bundan türetilen her bir gelir kaynağının eşitsizlik ölçümleri, yalnızca belirli bir zaman kesitinde diğer gelir kaynaklarının eşitsizlik ölçümleriyle karşılaştırılabilir. Burada ve sonrasındaki yorumlar da her bir yıl içinde diğer gelir gruplarına göre yapılan karşılaştırmaların dönemi kapsayacak şekilde değerlendirilmesi şeklindedir. Bu sebeple dönem başı ve sonuna ilişkin verilen oranlar yalnızca fikir vermek için olup eşitsizlikteki değişimi anlamaya yönelik yapılan dinamik bir analiz olarak algılanmamalıdır. Bu, bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

¹⁰ Filiztekin (2020) ve Bayar & Günçavdı (2021) da buradaki ile aynı bulguya ulaşmıştır. Sosyal transfer gelirleriyle ilgili ayrıntılı bir tartışma için, bakınız Filiztekin (2020).

Grafik 3. Gelir kaynaklarının eşitsizliğe görel katkı

Grafik 3, belli yıllarda diğer gelirler hariç olmak üzere, tüm gelir kaynaklarının eşitsizliğe pozitif, yani eşitsizliği artırıcı yönde katkı yaptığını göstermektedir. Göze çarpan ilk nokta, girişimcilik gelirlerinin eşitsizliğe görel katkısının, 2017 ve 2018 hariç tüm yıllarda diğer gruplardan çok daha yüksek olduğudur. Bunu varlık gelirleri takip etmektedir. Bu iki gelir grubunun görel eşitsizlik katsayılarının 1’den büyük olması, eşitsizliğe katkılarının her yıl gelir içindeki ağırlıklarının çok üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bir diğer ilginç gözlem ise, ücret gelirlerinin eşitsizliğe yaptığı katkının toplam gelir içindeki ağırlığına göre düşük olduğudur. Ayrıca, 2014 sonrasında katsayıdaki düşüş ücret gelirlerinin öncesine göre azalan oranda eşitsizliğe katkıda bulunduğunu göstermektedir. Transfer gelirlerinin eşitsizliğe görel katkısı gelir içindeki paylarına göre oldukça düşüktür. Sıfıra yakın gözükene görel eşitsizlik değerleri transferlerin eşitsizliğin azaltılmasına yönelik gayretlerin bir yansıması olarak görülebilir. Emeklilik gelirleri de benzer şekilde eşitsizlik üzerinde ağırlığından düşük bir etkiye sahiptir ve 2013 sonrasında giderek azalan oranda etki etmektedir. Diğer gelirler, genel olarak aldığı negatif değerlerle gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı yönde etki etmektedir.

Gelir eşitsizliğindeki değişimin kaynakları

Yukarıda uygulanan Shorrocks ayrıştırma analizi, gelir kaynaklarının eşitsizliğe katkısını ortaya koyarken eşitsizlikte gözlemlenen *değişimin* hangi gelir gruplarından kaynaklandığını gösteremez. Zaman içinde eşitsizlikteki değişimlere gelir kaynaklarının katkılarını gösteren Jenkins (1995) ayrıştırma yönteminin sonuçları Tablo 2’de sunulmaktadır. Bu hesaplama, belirli bir başlangıç ve bitiş yılı seçimini gerektirir ve sonuçlar bu seçimlere duyarlıdır. Aşağıda incelenen dönemler, bu bölümün başında bahsedilen eşitsizlik eğilimindeki değişimlerin gözlemlendiği yıllara göre belirlenmiştir. İncelenen son dönem, eğilimin kur krizine bağlı kırılmasına ancak tekrar eski seviyesine dönmesine dayanarak 2018 yılını içerecek şekilde ele alınmıştır.

	2005-2007	2007-2009	2009-2013	2013-2019
<i>Toplam</i>	-1.63	3.44	-21.20	66.20
<i>Ücret</i>	-7.58	9.21	-0.70	1.48
<i>Girişimcilik</i>	8.43	-11.06	-6.34	37.32
<i>Varlık</i>	-3.51	4.84	-11.15	21.81
<i>Emeklilik</i>	1.70	0.94	-2.98	3.01
<i>Transfer</i>	-0.48	0.08	-0.08	2.60
<i>Diğer</i>	-0.19	-0.56	0.06	-0.03

Yukarıda görüldüğü üzere 2005-2019 döneminde eşitsizliğin değişimi alt dönemler itibariyle farklılık göstermektedir. 2005-2007 döneminde azalan eşitsizlik küresel krizin etkisiyle tekrar artmış ancak bunun etkilerinin kaybolmasından sonra düşüş eğilimine devam ederek 2009-2013 döneminde %21 azalmıştır. Ancak bu yıldan itibaren bu eğilim tersine dönmüş sonraki altı yıllık dönemde gelir dağılımı eşitsizliği %66 artmıştır¹¹. 2005-2007 döneminde gelir kaynaklarının

¹¹ Bu noktada, 2005-2007 dönemine ilişkin bir açıklama yapmak faydalı olacaktır. Bu dönemdeki eşitsizlikteki azalma aynı döneme ilişkin yapılan diğer çalışmalara kıyasla oldukça düşük gözükabilir. Örneğin Filiztekin (2015) HBA verilerini kullanarak I(2) eşitsizliği ölçüsündeki değişimi 2003-2007 dönemi için -%51, Selim vd. (2014) yine aynı veri setini ancak değişkenlik katsayısını kullanarak 2002-2007 dönemi için -%65 olarak hesaplamıştır. Gözlemlenen bu belirgin farklılık çalışmada kullanılan veri setine (GYKA), eşitsizlik ölçütüne (I(2)) ve seçilen başlangıç yılına (2005) bağlıdır. Nitekim, Selim, Günçavdı & Bayar. (2014: 113) gelir eşitsizliğinde en büyük azalmanın yaşandığı dönemin 2002-2005 arası olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan I(2) üst gelir gruplarında yer alan gelirler arasındaki uzaklıklara daha fazla ağırlık verdiğinden, bu grupların arasındaki gelir transferleri bu ölçünün değerini daha fazla etkilemektedir. Ancak bu dönemde gelir dağılımı eşitsizliğindeki düzleme alt gelir gruplarının lehine gerçekleşmişti. Nitekim gelir dağılımının altında yer alan gelir grupları arasındaki mesafelere daha fazla ağırlık veren I(0)’daki değişim -% 11,8, dağılım boyunca eşit ağırlık veren

eşitsizlikteki değişime katkısı farklı yönlerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde eşitsizlikteki düzelmeye en büyük katkı ücret gelirlerinden gelmektedir. Bunu varlık gelirleri takip etmektedir. Ancak girişimcilik ve emeklilik gelirleri bu etkilerin tersi yönünde etki ederek eşitsizliği artırıcı yönde pozitif katkı yapmıştır. Eşitsizliğin arttığı küresel kriz döneminde ise diğer tüm gelir kaynakları eşitsizliğin artmasına katkıda bulunurken girişimcilik gelirleri çok belirgin bir şekilde eşitsizliği azaltıcı bir etkide bulunmuştur. Bunun temel sebebi, bu gelir grubu içinde tanım gereği çok büyük firmalar ile kendi kendini istihdam eden küçük ölçekli firmaların bir arada bulunmasına bağlı olarak ortaya çıkan grup içi eşitsizliğin çok fazla olmasıdır. Ekonomik göstergelerin olumlu seyrettiği dönemlerde oldukça heterojen yapıya sahip girişimcilerin gelirleri arasındaki eşitsizlik artarak genel eşitsizliği artırıcı yönde etki ederken, ekonomideki elverişli koşulların bozulmasıyla tersi yönde etki etmektedir.

2009-2013 döneminde gelir eşitsizliği %21 azalmış ve diğer gelirler hariç tüm gelir kaynakları bu iyileşmeye katkıda bulunmuştur. Özellikle varlık gelirlerinin eşitsizlikteki azalmaya katkısı yüzde 11 puan olurken, bunu yüzde 6 puan ile girişimcilik kazançları izlemiştir. Daha genel ifade edilecek olursa bu dönemdeki gelir eşitsizliğindeki gelişmenin %53'ünü varlık gelirleri, %30'unu ise girişimcilik gelirleri açıklamaktadır. Ücret gelirlerinin katkısı ise emeklilik gelirlerine göre oldukça sınırlı kalmıştır. Transfer gelirlerinin etkisi, küçük de olsa, beklentiyle uyumlu olarak eşitsizliği azaltma yönündedir. Eşitsizliğin %66 arttığı 2013-2019 döneminde gelir dağılımındaki bu bozulmanın yine çok büyük ölçüde girişimcilik ve varlık gelirlerinden kaynaklandığı göze çarpmaktadır. Bu iki gelir grubu sırasıyla eşitsizliğe yaklaşık yüzde 37 ve 22 puan katkı yaparak ikisi birlikte eşitsizliğin %89'unu açıklamaktadır. Bu son dönemde ücret gelirlerinin eşitsizlikteki değişime katkısı bir önceki döneme göre çok değişmezken (%3'ten %2'ye) emeklilik gelirlerinin eşitsizliği açıklamadaki payı yaklaşık %14'ten %5'e düşmüştür. Beklentilerin aksine transfer gelirleri eşitsizliğin artmasına katkıda bulunmuş ve eşitsizliği açıklamadaki payı bir önceki döneme göre (%0,4'ten %4'e) oldukça yükselmiştir.

I(1)-Theil endeksindeki değişim ise -%8,3'dür. Dolayısıyla bulgular kendi içinde tutarlıdır.

SONUÇ

Türkiye’de incelenen dönem içerisinde eşitsizlik, küresel krizin etkisi bir yana bırakılırsa, 2013 yılına kadar bir azalma eğilimi sergilemiştir. 2013-2019 döneminde ise, yine 2018’deki kur krizi göz ardı edilirse, bu eğilim tersine dönmüş ve eşitsizlik artmaya başlamıştır. Eşitsizlik düzeyinde ve eşitsizliğin değişiminde iki gelir grubunun çok belirgin role sahip olduğu görülmektedir; bunlar girişimcilik ve varlık gelirleridir. Bu bulgular, Türkiye’de son yirmi yıldaki gelir dağılımına odaklanan çalışmalar ile de tutarlıdır. Bunların arasında en yakın döneme ışık tutan ve Hanehalkı ve Bütçe Anketi verilerini kullanan Bayar & Günçavdı (2021) (2002-2013 dönemi) ile Filiztekin (2020) (2003-2015 dönemi) finansal/varlık ve girişimcilik gelirlerinin genel eşitsizliğe katkısının diğer gelir gruplarının katkılarının çok üzerinde olduğunu göstermiştir. Bu çalışma Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verilerini kullanarak yukarıdaki bulgulara paralel sonuçlar ortaya koymaktadır. Mevcut veriler dahilinde eşitsizliğin son dönem eğilimleri değerlendirildiğinde girişimcilik ve varlık gelirleri halen eşitsizliği şekillendirmede önemini korumaktadır.

Buradaki analizin eşitsizliğin nedensel bağlarını ortaya koymadığı açıktır. Bununla birlikte, bulgular birtakım faktörlerin önemine ve daha detaylı incelenmesine işaret etmektedir. Bunlardan ilki makroekonomik gelişmeler ve gelir dağılımı arasındaki ilişkidir. Bu çalışmanın bulgularını güncel makroekonomik gelişmeler çerçevesinde yeniden değerlendirmek eşitsizliğe ilişkin daha derin bir anlayış kazanmamızı sağlayacak ve belki belli makroekonomi politikalarının eşitsizliği azaltma yönünde bazı imalar içerdiğine dair ipuçları verecektir. İkincisi ise faaliyete dayalı bir gelir olan girişimcilik gelirlerinin daha detaylı irdelenmesine ilişkindir. Bilindiği gibi girişimcilik gelirleri esas olarak işletmelerin karlılığı, karlılık ise iş ortamı ve piyasa koşullarının yanı sıra işletmelerin büyüklüğü ile yakından bağlantılıdır. Makroekonomik gelişmelerden hangi ölçekteki firmaların daha fazla etkilendiğinin belirlenmesi hem grup içi hem de genel eşitsizliği şekillendiren girişimcilik gelirlerinin yapısının anlaşılmasında etkili olacaktır.

EK – Tablo A

	Ücret	Girişimcilik	Varlık	Emeklilik	Transfer	Diğer
a) Gelir kaynaklarının toplam gelir içindeki payı (%)						
2005	40.5	22.5	18.2	11.4	5.3	2.1
2006	38.7	21.1	22.5	11.3	5.2	1.2
2007	42.0	20.9	18.0	12.5	5.5	1.0
2008	42.3	19.2	19.9	12.7	5.8	0.2
2009	43.0	18.8	18.7	12.8	6.4	0.2
2010	44.0	20.1	17.3	12.3	6.1	0.2
2011	45.7	19.3	16.1	12.7	6.0	0.2
2012	48.1	18.8	14.3	12.8	5.8	0.2
2013	49.0	18.0	13.8	12.8	6.0	0.3
2014	48.9	18.2	13.8	12.7	6.0	0.4
2015	49.0	19.0	13.1	12.4	6.0	0.4
2016	49.2	19.2	12.5	12.6	6.2	0.4
2017	48.7	18.4	13.3	12.8	6.5	0.3
2018	46.8	17.3	14.8	13.6	7.1	0.4
2019	47.1	17.4	14.8	13.5	6.9	0.3

b) Gelir kaynaklarının nüfus içindeki dağılımı (%)

2005	66.7	36.0	88.1	26.9	34.6	54.6
2006	68.8	37.3	89.7	29.3	35.6	44.8
2007	70.1	38.3	85.4	29.5	39.1	37.8
2008	70.7	37.6	86.0	30.7	41.2	8.5
2009	70.5	38.2	86.5	29.7	44.1	9.0
2010	71.1	37.2	85.4	29.2	42.8	7.9
2011	72.8	35.7	85.3	29.8	42.6	8.2
2012	74.2	35.2	84.6	30.0	40.6	9.3
2013	74.8	34.2	84.5	31.0	41.4	9.0
2014	74.4	32.7	83.9	31.0	41.2	10.1
2015	74.6	31.6	83.8	30.8	41.8	9.5
2016	74.8	30.6	83.9	30.5	42.6	9.7
2017	74.9	30.0	83.5	30.7	43.2	9.9
2018	74.6	30.1	84.1	30.9	44.6	10.6
2019	73.9	27.7	84.0	28.0	42.5	9.9

c) Gelir kaynakları içindeki eşitsizlik- I(2) ($Y_1 > 0$ için)						
2005	0.6202	1.0004	1.5088	0.3502	1.2217	1.4195
2006	0.6236	1.4397	1.7774	0.3033	1.1832	1.7016
2007	0.5211	1.6285	1.2915	0.4347	1.1442	2.7944
2008	0.5877	1.6170	1.8906	0.4369	1.1126	3.3611
2009	0.6169	1.3852	1.5288	0.5323	1.1625	1.5715
2010	0.5875	1.4226	1.5030	0.4148	1.6137	2.2215
2011	0.6325	1.1500	1.6307	0.4164	1.0848	2.7670
2012	0.6161	1.2632	1.6698	0.3961	1.1858	1.2775
2013	0.5428	1.1864	1.4180	0.4153	1.1015	3.1542
2014	0.5659	1.0465	1.2103	0.4361	1.1359	2.8004
2015	0.5828	1.5582	1.3737	0.3942	1.1976	3.4540
2016	0.5831	2.0980	4.1177	0.4014	1.1487	3.8894
2017	0.5988	1.8468	5.2177	0.4247	1.2487	2.6987
2018	0.5139	1.6220	5.4407	0.3185	1.2432	3.6954
2019	0.5184	2.1681	3.0908	0.4233	1.6465	2.8274

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D. & Üçer, M. (2015). *The Ups and Downs of Turkish Growth, 2002-2015: Political Dynamics, The European Union and the Institutional Slide* (No. w21608). National Bureau of Economic Research. Doi: <https://doi.org/10.3386/w21608>
- Akca, Ü. & Güngen, A. R. (2019). *The making of Turkey's 2018-2019 economic crisis*. Working Paper, No. 120/2019, Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin, Institute for International Political Economy (IPE), Berlin. Doi: <http://hdl.handle.net/10419/200182>
- Atiyas, İ. (2012). Economic institutions and institutional change in Turkey during the neoliberal era. *New Perspectives on Turkey*, 47, 57-81. Doi: <https://doi.org/10.1017/S0896634600001709>
- Bakiş, O. & Polat, S. (2015). Wage inequality in Turkey, 2002-10. *Economics of Transition*, 23 (1), 169-212. <https://doi.org/10.1111/ecot.12058>
- Baslevent, C. (2010). Recent Trends in Factor Contributions to Household Income Inequality in Turkey. *Available at SSRN 1687066*. Doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1687066>
- Başlevent, C. (2020). Türkiye'nin Değişen Hanehalkı Yapısı: Tek Kişilik Haneler Ne Durumda? *Yıldız Social Science Review*, 6 (1), 17-31. Doi: <https://doi.org/10.51803/yssr.703188>
- Başlevent, C. & Dayıoğlu Tayfur, M. (2005a). A household level examination of regional income disparity in Turkey. *METU Studies in Development*, 32 (December), 275-302.
- Başlevent, C. & Dayıoğlu, M. (2005b). The effect of squatter housing on income distribution in urban Turkey. *Urban Studies*, 42 (1), 31-45. Doi: <https://doi.org/10.1080%2F0042098042000309685>
- Bayar, A. A. & Günçavdı, Ö. (2021). Economic reforms and income distribution in Turkey. *Economic Systems*, 45(1), 100778. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2020.100778>
- Bozdoğan, A. (2021). Wage Inequality in Turkish Manufacturing Industry. *Journal of Research in Economics*, 5 (2), 129-145. Doi: <https://doi.org/10.29228/JORE.7>
- Bulutay, T.S., Ersel, H. & Timur, S. (1971). *Türkiye'de Gelir Dağılımı-1968*, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No:325, Ankara: Sevinç Matbaası
- Celasun, M. (1986). Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978-1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty, *METU Studies in Development*, 13 (1-2), 193-216.
- Cilasun, S. M. & Kırdar, M. G. (2013). Türkiye'de Hanehalkı Yapısı ve Hanehalkı Gelir ve Alt Ka-

- lemlerinin Yaşam Döngüsü Analizi. *İktisat İşletme ve Finans*, 28(328), 89-116. Doi: <https://doi.org/10.3848/iif.2013.328.3673>
- Cowell, F. (2011). *Measuring inequality*. (3rd edition). New York: Oxford University Press Inc.
- Çavuşoğlu, T. & Hamurdan, Y. (1966). *Gelir Dağılımı Araştırması - 1963*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Araştırma Şubesi.
- Çetin, B. I. & Gün, M. (2013). Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Gelir Bileşenleri ve Gelir Eşitsizliğinin Analizi. *Çalışma ve Toplum*, 36(1), 253-292.
- Dayıoğlu, M. & Başlevent, C. (2006). Imputed rents and regional income inequality in Turkey: a subgroup decomposition of the Atkinson index. *Regional Studies*, 40 (8), 889-905. Doi: <https://doi.org/10.1080/00343400600984395>
- Devlet Planlama Teşkilatı (1976). *Gelir Dağılımı Araştırması- 1973*, (Yayın No: 1495). Ankara: Sosyal Planlama Dairesi Araştırma Şubesi.
- Dünya Bankası (2000). *Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study*, (Report No 20029-TU)
- Esmer, Y., Fişek, H. & Kalaycıoğlu, E. (1986). *Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcamaları ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi*. Cilt II. İstanbul: TÜSIAD.
- Filiztekin, A. (2015). Income Inequality Trends in Turkey. *İktisat, İşletme ve Finans*, 350, 63-92. Doi: <https://doi.org/10.3848/iif.2015.350.4489>
- Filiztekin, A. (2020). Income Inequality in Turkey: 2003-2015. E. D. Parlar (Ed.), *Turkey’s Political Economy in the 21st Century* içinde (s. 63-84). Cham: Palgrave Macmillan. Doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-27632-4>
- Filiztekin, A. & Çelik, M. A. (2010). Türkiye’de bölgesel gelir eşitsizliği. *Megaron*, 5 (3), 116-127.
- Günçavdı, Ö. & Bayar, A. A. (2020). Structural transformation and income distribution in Turkey. A.S. Akat ve S. Gürsel (Eds.), *Turkish Economy at the Crossroads: Facing the Challenges Ahead* içinde (s.153-209). World Scientific.
- Güngen, A. R. (2018). Türkiye’nin 2018 Krizi: Nereden Nereye?. *Mülkiye Dergisi*, 42(3), 449-452.
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R., Arica, O. (2000). Individual income distribution and poverty in Turkey. A Comparison with EU Countries. İstanbul: TÜSIAD.
- Haughton, J. & Khandker, S.R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. Washington, DC: The World Bank.
- Jenkins, S. P. (1995). Accounting for inequality trends: decomposition analyses for the UK, 1971-86. *Economica*, 29-63.
- OECD (2015). “Overview of inequality trends, key findings and policy directions”, *In It Together: Why Less Inequality Benefits All* içinde. Paris: OECD Publishing <https://doi.org/10.1787/9789264235120-4-en>.
- OECD (2011). “An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings”, *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising* içinde. Paris: OECD Publishing. Doi: <https://doi.org/10.1787/9789264119536-3-en>.
- Özbay-Daş, Z. (2021). Wage inequality and Labor Market Polarization in Turkey. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 658, 73-100.
- Popli, G. & Yılmaz, O. (2017). Educational attainment and wage inequality in Turkey. *Labour*, 31 (1), 73-104. Doi: <https://doi.org/10.1111/labr.12083>
- Sefil-Tansever, S. (2017). Income Distribution in Turkey during the Global Financial Crisis. *Research in Applied Economics*, 9(3), 91-107. Doi: <https://doi.org/10.5296/rae.v9i3.11709>
- Selim, R., Günçavdı, Ö. & Bayar, A. A. (2014). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler* (Yayın no: TÜSIAD-T/2014-06/554). İstanbul: TÜSIAD.
- Shorrocks, A. F. (1982). Inequality decomposition by factor components. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 50(1), 193-211.
- Silber, J. & Özmucur, S. (2000). Decomposition of Income Inequality: Evidence from Turkey. *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, 2(September).
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2020). Hanehalkı Bütçe İstatistikleri Mikro Veri Seti – 2019, Yayın No 4603, ISBN 978-605-7613-58-5
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2021). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (Kesit), 2020, Yayın No 4622, ISBN 978-605-7613-74-5